

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.21.2.51-61>

Igor Škamperle

Potovanje Argonavtov in njihov prehod iz Podonavja na Jadran v interpretaciji J. L. Schönlebna.

Kam so zavili na Ljubljanskih vratih, v Vipavsko dolino ali v Kvarner?

POTOVANJE KOT OSEBNA IN KOLEKTIVNA INDIVIDUACIJA

Motiv potovanja je bogata in tudi široko obdelana tema, ki spremlja literarno ustvarjanje in oblikovanje kulturnih formacij vse od začetka velikih civilizacij. Interpretativne možnosti, ki jih ponujata motiv oziroma tema potovanja, so izjemno široke, saj lahko potovanje razumemo kot prisposodobno življenja, ki je zaradi specifične narave človekovega bivanja intencionalno in ciljno naravnano; potovanje lahko pomeni obliko vpeljevanja in spoznanja nečesa novega, tako sveta kakor ljudi in drugih bitij, ki jim prav preko svojega obiska na potovanju podeljujemo imena in obliko, do zarisovanja krajinskih poti in odkrivanja dotlej neznanega, oziroma nekultiviranega prostora. Posredno, ali pa zelo neposredno, je potovanje tudi oblika samo spoznanja, proces človekove individuacije, če se izrazimo s pojmom globinske psihologije.¹ Do izkušanja skrajnih oblik, ki jih motiv potovanja priključuje, ko gre za duhovno spraševanje o robovih eksistence in religioznem razmisleku o človeški duši in njeni sklepni destinaciji po smrti. Izkušstvo potovanja nas vedno, tako ali drugače, pripelje do spoznanja narave sveta na njegovem obrobju, ki je pogosto izven znanih in normiranih okvirov. Hkrati pa ima potovanje skoraj vedno tudi

¹ Edinger, *Jaz in arhetip*.

prevzeti in načelni cilj: nekaj pridobiti, opraviti zastavljeno nalogo, nekam priti, vrniti se domov.

Oba velika arhetipa, ki spremljata zahodno civilizacijo in pripadata njeni-ma dvema temeljnima književno mitskima in religioznima kodeksoma, *Bibliji* in trojanskemu ciklu, to sta biblijski očak Abraham in Homerjev Odisej, izražata in poglobljata vse navedene lastnosti. Poleg oblikovanja zaporedne, ciljno naravnane naracije, tavanja preko neznanih pokrajin in postopnega oblikovanja zavestnega »jaza«, kjer ima pomembno vlogo pripovedna in refleksivna ponovitev doživetega, se na obeh potovanjih, ki imata dolge odloge, tudi zmote, stik z neznanim in stranpoti, pri čemer glavna junaka, Abraham in Odisej, ne pozabila na cilj in namen svoje poti – največja skušnjava se v resnici zdi prav pozabiti na cilj in smisel svoje poti – odvija temeljni proces individuacije ter integracije človeka (spoj zavesti in nezavednega, znanega in neznanega).

Odisej in Abraham, ta izvirna arhetipa naracij zahodne civilizacije, pa se razlikujeta v končnem cilju: prvi se vrača domov, kjer ga, tako upa, čakajo žena, sin in mala domovina, v kateri je bil kralj. Abraham se v rodni kraj (Kaldejsko) ne vrača: med potjo dobi dva sinova, njegov cilj pa so Božje obljube in novi svet, ki šele ima priti in ga bo (Abraham, človek pravičnosti), deležen. Prvo veliko alegorično interpretacijo Mojzesovih knjig Stare zaveze, posebno Geneze, je na prehodu iz starega v naše štetje popisal Filon Aleksandrijski v delu *De migratione Abrahami*. Oba arhetipa zaznamujeta zahodnega človeka in zdi se, da sta oba temeljna.

Motiv potovanja seveda ni vezan le na književno kulturo, s katero je dobil danes najbolj znano obliko in doživel temeljno mitsko in duhovno zgodovinsko poglobitev, ampak ga srečujemo že v arhaičnih oblikah predzgodovinske dobe. O tem sta dobre študije pisala paleontolog Andre Leroi-Gourhan,² ki je razvil koncept »urejevalnega potovanja«, ki pomeni primarni zaris znanega in neznanega krajinskega prostora in njegovo integracijo, kot ena prvih oblik snovanja kulturnih formacij pa sega daleč nazaj v pred poljedelski čas, ter zelo zanimiv literarni in družbeni mislec francoske kulture v povojnih desetletjih, sicer jezuit, hkrati pa član freudovskega polja in teoretske psihoanalize, Michel de Certeau, ki je v razpravi »Prostorske pripovedi« potovanje tesno povezal s formo naracije.³ Pripoved je vselej že prostorska pot, saj postopa kot oblika potovanja, s katerim se udejanja prostorska praksa. Prostorske poti so na ta način narativne strukture, ki preko svojih sintaks opredeljujejo prehod od enega do drugega kraja.

Avtor zanimivo opredeli obe temeljni entiteti, kraja in prostora. Medtem ko se prvi konstituira na osnovi objektov, njihovih določitev in kvalitet, katerih minimalni osnutek je lahko kamen, drevo, oziroma – v najbolj jedrni obliki – grob, se prostor zasnuje preko dejavnih operacij in poti. »Prostor je

2 *Gib in beseda* 2:108-134 (»Simboli družbe: udomačitev časa in prostora«).

3 Certeau, *Iznajdba vsakdanjosti*, 211-231 (»Prostorske pripovedi«).

učinek, ki ga proizvedejo operacije, ki ga usmerjajo in umeščajo v okoliščine, v čas, in ga privedejo do tega, da deluje v polivalentni enoti konfliktnih programov ali pogodbenih bližin.«⁴

Razprave obeh avtorjev lahko primerjamo, saj oba razlikujeta dve osnovni obliki zarisovanja prostora. Leroi Gourhan je razlikoval t.i. žarkovni prostor, ki se oblikuje s širitvijo obvladljivega horizonta, izhajajoč iz temeljne središčne točke, do robov »znanega«, ter drugo, bolj dinamično obliko, ki se oblikuje kot učinek dinamičnih prehodov, njihovih smeri in narativne integracije. To pa so oblike urejevalnega potovanja, katerih latentno strukturo lahko prepoznamo v vseh velikih mitskih in epskih potovanjih, pa seveda v novoveški književnosti od Cervantesovega *Don Kihota* do drznih del moderne literature, ki se implicitno navezujejo na velike stare mite, npr. Joyceov *Ulikses* in obsežno delo Thomasa Manna, *Jožef in njegovi bratje*. V tem pomenu je motiv potovanja dobra prisposoba duhovne izkušnje novoveškega človeka, kakor jo v zgoščeni obliki izraža evropski roman. Njegovo modernistično obliko razgradnje pa še vedno učinkovito opisuje rek prof. Dušana Pirjevca, ki povzema njegove interpretacije zahodnega romanesknega izročila: »Potovanje je končano, pot (duha) se začneja!«

Pripovedi, meni Certeau, opravljajo delo, »ki nenehno preoblikuje kraje v prostore ali prostore v kraje.«⁵ Razlikuje, analogno konceptoma, ki ju uporablja Leroi-Gourhan (žarkovni prostor, urejevalno potovanje), med zasnutkom zemljevida (*map*), ki fizično stvarno izkušnjo prostora prevaja v horizontalno, oz. objektivno geometrijsko shemo, in potjo (*tour*). Medtem ko prva oblika sloni predvsem na vidu, se druga opira na premike, na fizične operacije in njihove pripovedi. Čeprav se obliki prepletata in dopolnjujeta, saj pripoved o potovanju in premikih vključuje navedbo krajev, ki pot potrjujejo, je vloga žive pripovedi odločilnega pomena. Prav z njo lahko iz geografskega zemljevida prehajamo na raven »zgodovinske knjige«. Pripoved o prostoru namreč poudarja operacije, ki odnosu do krajev, posebno tam, kjer imamo opraviti s takšnim ali drugačnim mejnim prostorom, zagotavlja legitimacijo, ki se šele v naslednjem koraku lahko zapiše kot norma ali pravilo. Namreč, najprej je treba ustvariti »gledališče dejanj«, ki še nima pravne narave. Najprej je treba nekatere poti in operacije postaviti, kar naj bi izražal stari latinski izraz *fas*; to so dejanja, oblike ravnanja, ki so navadno negotove, lahko tudi nevarne ali usodne poteze, ki se ne podrejajo normi. Vendar vzpostavijo točko gledišča in s tem neko obliko »naravnega« razumevanja. Temu sledi *ius*, ki oblike odnosov podvrže analizi in jih normira.⁶

Avtor se opira na poglobljeno analizo indoevropskih kultur in njihovih mentalnih struktur, ki jo je opravil Georges Dumézil. Za naš pristop je je

4 Prav tam, 214.

5 Prav tam, 215.

6 Prav tam, 222.

pomembna Certeaujeva ugotovitev, da ima pripoved v tej organizaciji odločilno vlogo. Seveda zgolj opisuje, trdi Certeau. Toda vsak opis je več kot fiksacija, je kulturno kreativno dejanje. Pri tem se opira na J. Lotmana in B. A. Uspenskega. »V določenih pogojih ima celo distributivno moč in performativno silo (kar reče, to naredi). Tedaj osnuje prostore. In obratno, kjer pripovedi izginejo (ali pa so degradirane na raven muzeografskih objektov), se prostor zgubi: ko sta skupina ali posameznik prikrajšana za pripovedovanje (kot ugotavljamo v mestu kot tudi na podeželju), tedaj nazadujeta proti vznemirjujoči, usodni izkušnji brezoblične, nerazločne, mračne celote.«⁷

BAJESLOVNI VIRI VELIKIH EPOV O POTOVANJU

Motivi potovanja nastopajo v nekaterih semantično bogatih mitih iz grško-rimske antične civilizacije, ki so bili bajeslovno pripovedni vir za mnoge literarne, predvsem epske, pa tudi tragiške in zgodovinske obdelave. Med vsemi prav gotovo izstopa Homerjeva *Odiseja*, ki skupaj z *Iliado* in starozaveznim kanonom *Mojzesovih knjig* tvorijo jedro t.i. zahodnega kodeksa. Seveda se že pri teh preprostih ugotovitvah strokovnjaki, poznavalci snovi, kaj hitro zapnejo v vrednostne sodbe in takšne ali drugačne – filološke, literarne, zgodovinske, filozofske – opredelitve. Tudi v sodobnem domačem krogu lahko slišimo sodbo, da premore *Iliada* neprimerno več relevantnih antropoloških in družbeno političnih implikacij, kakor *Odiseja*, ki naj bi bila neke vrste literarna regresija na pravilčno mitske motive in bajeslovno vsebino (tako npr. Svetlana Slapšak). Drugi avtorji menijo, da so ravno ti motivi, ki zgoščeno nastopajo v ožjem delu *Odiseje*, kjer gre za retrospektivno pripoved o bajeslovnih prigodah Odiseja in tovarišev, psihološka poglobitev obravnave, ki pomeni neke vrste vznik figure refleksivnega »jaza« (Odisejeve solze, ko posluša ajodovo pesnitev o trojanskih bojih na otoku Sherija pri Fajakih). Del literarne zgodovine, ki implicitno ločuje avtorstvo *Iliade* in *Odiseje*, slednjo zato pripisuje t.i. drugemu Homerju.

Po analogiji poznamo že stoletja dolgo, kritično, včasih celo polemično soočanje interpretacij Platona in Aristotela. Ob znameniti Rafaelovi freski *Atenske šole* v Vatikanu, kjer v središču stojita Platon, s knjigo *Timaj* pod roko in s prstom na desnici, ki kaže navzgor, proti nebu, v svet idej, ter Aristotel, ki steguje roko navzdol, k trdnim tlom zemeljske stvarnosti in ob sebi drži knjigo *Etika*, je nemški pesnik Heine zapisal, da podoba ne povzema le mišljenja

7 Prav tam, 222. Na prvi pogled teoretski pojmi se še vedno udejanjajo v družbeni praksi. Pomislimo na določitev meje med Slovenijo in Hrvaško. Na polotoku Savudrije, ki se na severni strani spušča v Piranski zaliv, ni bilo pred tridesetimi leti tako rekoč ničesar; le grmovje, suha trava in kamenje. Danes so tam nova (počitniška) naselja, domovi, obilica cest in poti. Ta »brezoblična celota«, južna stran Piranskega zaliva, se je spremenila v prostor, ki ima svoje (počitniške, ribiške, politične, terminološke) pripovedi. Najprej *fas*, potem *ius*. Celo Piranski zaliv naj bi naenkrat postal Savudrijska obala. Moči govorice in pripovedi ne smemo podcenjevati, ker imata včasih moč, da nastopata performativno. »Fas« ima prednost, čeprav zaupamo v mednarodni »ius«.

obeh mož, ampak njuno subtilno razlikovanje zaznamuje dve temeljni obliki videnja in razumevanja sveta, ki spremljata človeka. K temu lahko po eni strani dodamo znano trdosrčno oznako Hegla, ki je kljub globoko premišljeni in smiselni metodološki (propedeutični) uporabi mnoge Platonove prispodobе kratko označil za »Platonove brezvredne mite«, kakor po drugi strani ugotovitev, da se je velik del zahodne metafizike stoletja opiral na Platonov filozofski svet in da so bili veliki posegi kritičnega mišljenja v 20. stol. (Nietzsche, Heidegger) usmerjeni prav proti razgradnji zahodne metafizike, ki implicitno sloini na platonski duhovni stavbi, z njenimi mitskimi zgodbami vred. Podobne dileme pozna tudi večstoletna filološka tradicija.

Kljub temu lahko spomnimo, kar je zapisal eden od pionirjev sociološke misli, italijanski avtor Pareto, da zgolj z racionalno metodo in neupoštevanjem iracionalnih dejavnikov, nikoli ne bomo resnično in celostno razumeli človeške družbe. Tej trditvi skoraj ne moremo nasprotovati.

V tem duhu se sodobna kultura vedno znova vrača k obema mitsko epskima in religioznima ciklusoma, k Homerjevima pesnitvama in k *Stari zavezi*. V tukajšnjem posegu nas zanima motiv potovanja (*Odiseja*; *Geneza*, *Eksodus*, *Numeri*), ki se narativno razgrinjajo kot neke vrste *archaiologia*, to je vzročna pripoved, ki vzpostavlja in skuša pojasniti svet, kraje in človeka v njegovi usmerjenosti k predpostavljenemu cilju. V tem pomenu lahko govorimo o formi naracije o potovanju človekove duše. Semantično bogastvo obeh virov, ki zaznamujeta dve veliki, sorodni a različni mediteranski antični kulturi, starogrško in judovsko, je vedno znova navdihujoče. Omenili smo že obe temeljni, a različni konceptualni zastavitvi, ki ju odlikujeta: prvič, pot v nov, obljubljeni svet (ki si ga je treba šele pridobiti in ga zgraditi, a to se bo zgodilo, na osnovi vere v Božje obljube); drugič, pot nazaj domov, po opravljeni nalogi. Znameniti grški *nostos*.

MIT IN EP O ARGONAVTIH

K tej drugi obliki spada tudi znameniti mit o Argonavtih in njihovem bajeslovnem potovanju. Mit o Argonavtih, ki naj bi jih bilo okoli petdeset in so z govorečo ladjo Argo odpluli iz Jolkosa v Tesaliji, prepluli Helespont in prišli do Kolhide in mesta Aia pod Kavkazom, kjer vzhaja sonce, da bi si pridobili nazaj zlati kožuh svetega ovna, je bil v antiki široko znan. V literarni tradiciji se je mit ohranil predvsem po zaslugi epske pesnitve, ki jo je napisal v zgodnjem helenističnem obdobju aleksandrijski erudit in pesnik Apolonij Rodoški.⁸

Ep je v 1. stol. pr. Kr. v latinščino prevedel pesnik in kronist Publij Terencij Varon. Sv. Hieronim in Evzebij v *Kroniki* navajata, da naj bi se potovanje odvijalo leta 1270 pr. Kr. oziroma eno generacijo pred trojansko vojno.

8 Opiram se na novejšo izdajo, Paduano in Fusillo, *Apollonio Rodio*. Izčrpne in pomembne razprave o sodobnem pogledu na Argonavte in nekatere sorodne mite so izšle v odlični knjigi Kokole et al, *Mediterranean Myths*.

Apolonij vsebinsko povzema potovanje in prigode, kot so jih podali njegovi predhodniki, vendar potovanje oblikuje po svoje, pri čemer se sodobnemu bralcu kažeta predvsem dva nagiba: po eni strani želi biti Apolonij zvest naslednik Homerja, ki ga je nadvse cenil in skušal posnemati, do te mere, da se Argonavti na drugem delu poti vračanja znajdejo v podobni »mali odisejadi«, kakor Homerjev junak, kjer se, na obalah Tirenskega morja (*Mare Ausonio*), pa južneje, na plovbi do Libije, srečujejo s Kirko, Skilo in Karibdo, Kalipso in drugimi figurami, ki tvorijo jedrni del *Odiseje*. Po drugi strani pa Apolonijev ep izpričuje novo, eruditsko držo, ob kateri figura mitskega junaka nikakor ni več takšna, celostna, moralno trdna in odločna kakor v homerskih epih. Jazonu je pot v Kolhido, z namenom pridobitve zlatega runa, nekako vsiljena. K temu ga izzove in prisili stric Pelias, ki bi se nečaka rad znebil. Tudi vodenje posadke Jazon prevzame zares šele potem, ko se močni Heraklej umakne. Zlato runo pridobi le s pomočjo Medejinega uroka, do nje pa razvije slejkoprej sporen odnos. Jazon prav gotovo ni več junak starega kova, namesto enovitosti se v njem izkazujejo fluidnost, neodločenost, šibkost in prilagodljivost, a tega ne gre razumeti kot izraz anti-junaške drže, kot so včasih razumeli helenistično literaturo, ki da ne premore izvirne pesniške moči arhaičnega obdobja, ampak gre za polni izraz novega razumevanja človeka, ki je v svojih osebnih gestah, individualni šibkosti in malih potezah pravzaprav univerzalen.

Ob samem mitu in epskih prigodah, ki spremljajo Argonavte, se tokrat ne moremo dlje zadržati. Nekatere aspekte, povezane z arhaično kulturo, ki je ohranjala in posredovala ustvarjalno moč pesniške besede, šamanske prvine in magične učinke izbranih predmetov ali talismanov, je pred leti dobro opisal Marko Marinič.⁹ Po vrsti prigod in uspešni pridobitvi zlatega runa, k čemur je odločilno pripomogla kraljeva hči Medea, ki se je medtem zaljubila v Jazona in sklenila zapustiti svoj kraj in očetov dvor ter se pridružila posadki in Jazonu, je sledila pot vrnitve.

Antično geografsko znanje, ki je slonelo na zapisih Strabona in še nekaterih piscev, je bilo skromno in v mnogih pogledih zgrešeno. Vsekakor pa se lahko na tem mestu spomnimo antropoloških konceptov »urejevalnega potovanja« in narativnih dispozitivov, ki iz posameznih krajev ustvarijo prostor. Celotna pot Argonavtov ob črnomorski obali do Kavkaza in nazaj, plovba po nekaterih rekah stare celine, kot so Donava, Sava, Pad, Ren in Rodan, ter plovba preko Tirenskega morja, skozi ožino med Sicilijo in Kalabrijo, do Krfa v Jonskem morju, nato pa spust do afriške obale ter vrnitev v osrednjo Grčijo, vse to so bile od 2. tisočletja pr. Kr. do danes pomembne, v mnogih trgovskih, selitvenih in strateških pogledih ključne komunikacijske poti. Za nas je zanimiv predvsem tisti del, ki opisuje potovanje Jazona in njegove posadke čez slovenske kraje, natančneje, iz Podonavja in čez Ljubljanska – ali Postojnska – vrata na Jadran.

9 »The Poetics of the Argonaut Voyage«.

Apolonij, ki ta del potovanja opisuje v četrti knjigi svojega epa, ne daje natančnih oznak, in upravičeno sklepamo da tega prostora, to je Balkana, srednje Evrope in Jadrana, pa tudi Italije, ni poznal. Relativno dobro je povzel različne geografske navedbe izobražencev svoje dobe in svoje junake poslal na pot po reki Istros (Donava), katere veliko delto, ki pred izlivom obkroži večji otok, sicer omenja. Še pred delto naj bi se zasledovalci, ki jih je po pridobitvi zlatega runa za Argonavti poslal Medejin oče Ajet, razdelili v dve skupini: ena je plula po morju onkraj Ponta, druga skupina, ki jo je vodil Medejin brat Apsirt, pa je vstopila v delto in po južnem kraku, ki ovija rečni otok, Jazona in Argonavte prehitela (Arg. 4.305-20).¹⁰

Zdi se, da je Apolonij, ki glede samega poteka Donave ni jasen, saj naj bi jo po njegovem sestavljala dva tokova, od katerih lahko enega, usmerjenega proti Jadranu, istovetimo s Savo, geografski zaris povzel po Timagetu.¹¹ Plinij st. pa je dopolnil nekatere korekcije in opozoril, da iz Panonije ni neposrednega rečnega prehoda na Jadran, kar so zmotno menili. Vmes leži Ljubljanska kotlina, ki pa je strateško najbolj prikladen in krajinsko najnižji prehod iz Podonavja mimo Alp na Jadran.

Kolhijci, ki so Jazona in Argonavte prehiteli, so prvi prispeli do zgornjega Jadrana in, tako poroča Apolonij, skušali zapreti vse dostope, ki vodijo s celine do morja. Tam, pri Brigijskih otokih, to je v Kvarnerskem zalivu, so pripravili zasedo.

INTERPRETACIJA POTOVANJA ARGONAVTOV PRI SLOVENSKIH AVTORJIH

O potovanju Argonavtov na tem prehodu sta poročala dva poznoantična bizantinska avtorja, cerkveni zgodovinar Sozomen (5. st.) in Zosim (5. –6. stol.). Prvi, Salminij Hermias Sozomenos (c. 400–450), je bil doma iz Palestine in živel kot pisar in kronist v Carigradu. Napisal je obsežno *Zgodovino Cerkve*. Drugi, Zosim (460–520), je prav tako živel v Carigradu in je bil eden zadnjih poganskih zgodovinarjev. O njem imamo malo podatkov, med prvimi pa je opisal propad Zahodnega rimskega cesarstva. V poglavju o gotških vojnah in pohodu Alarika nad Rim (410) omenja staro Emono. Njuno poročilo, ki govori o tem, da so se Argonavti na vrhu, pri izviri rečnega toka Histrosa (Save, Ljublanice), ustavili, ustanovili mesto, prezimili, spomladi pa pri Navportu (Vrhniki) razgradili ladjo, jo prenesli čez prelaz in se spustili na Jadran, kot piše tudi Apolonij, so v 17. st. navdušeno sprejeli baročni pisci na Kranjskem, posebno J. L. Schönleben, za njim pa J. V. Valvasor, J. G. Dolničar in celoten krog operozov.¹²

10 Strokovna literatura govori o treh do sedmih rečnih rokavih v delti Donave. Herodot (4.47) navaja petero ustij. Apolonij omenja le dve.

11 O tem več Šašel Kos, »A few remarks«.

12 Prim. prispevke v zborniku Marjete Šašel Kos, Stanka Kokoleta, Barbare Murovec in Bernarde Županek v zborniku Kokole, *Mediterranean Myths*.

J. L. Schönleben je mit o Argonavtih obdelal najizčrpnjeje in iz njega ustvaril pravo mito-genezo stare Emone oziroma Ljubljane. Prav Schönlebnu, ki je bil nekaj časa knjižničar na dvorcu Auerspergov v Ljubljani, se imamo zahvaliti za oblikovanje posrečenega ustanovnega mita stare Emone na Kranjskem in prav žalostno je, da zgodovinskih in genealoških besedil, prežetih z domišljijo, ki govorijo o slovenskih krajih, kot na primer *Aemona vindicata sive Labaco metropoli Carnioliae* iz leta 1674 ali njegov fantastični poskus zarisa zgodovine sveta, od stvarjenja do leta tisoč po Kristusu, nimamo prevedenih v slovenščino niti v krajših, sodobnemu času prilagojenih povzetkih. Stara literarnozgodovinska šola je Schönlebna nekako očrnila in zavrnila, ker naj bi šlo za ideološko sporno in znanstveno brezvredno pisanje iz baročnega obdobja. Brez vrednosti za slovensko nacionalno zgodovino. Takšne ocene so danes razumljene kot pristranske in neutemeljene. Nekatera nova dela, še posebno na področju umetnostne zgodovine in nabožnega leposlovja, posebno ko gre za v preteklosti zanemarjeno ali celo ideološko stigmatizirano obdobje baroka v Ljubljani in na Kranjskem, prikazujejo v povsem novi luči, ki je neprimerno zanimivejša in kulturno bolj relevantna kot smo domnevali doslej. Naj pri tem omenim le imenitno in za novo ovrednotenje kroga izobražencev in razmah idej na Slovenskem v 17. in 18. st. pomembno delo, ki ga je napisal Luka Vidmar.¹³ O samem Schönlebnu pa je pred nedavnim izšla obsežna monografija, ki jo je napisala Monika Deželak Trojar.¹⁴

Schönleben v svojem glavnem delu *Carniolia antiqua et nova*, izdanem v letu njegove smrti (1681), ki po žanru sodi k horografskim besedilom, po izčrpnosti krajevnih opisov in bogastvu povzetih izročil pa sega v vrh tedanjega psevdozgodovinskega literarnega pisanja, oživi mit o Argonavtih in se osredotoči na njihov postanek ob grajskem griču, kjer danes leži Ljubljana. Pri tem se opre na oba omenjena bizantinska zgodovinarja, ki pišeta o nastanku mesta in podajata celo letnico njegove ustanovitve. Sozomen, ki ga Schönleben povzame že v svojem zgodnejšem spisu *Aemona vindicata*, pozneje vključenega v obsežnejšo *Carniolia Antiqua et nova*, trdi, da so Jazon in Argonavti Emono zgradili leta 2831 po začetku sveta oziroma leta 1222 pr. K., kar pomeni – to je bil takrat, v času Schönlebna in pozneje Operozov, v skupnosti izobražencev v Ljubljani, pomemben namig – kar 472 let pred ustanovitvijo Rima. To se mi zdi pomemben vrednostni poudarek, ki ga vsebuje celotna mitogenetska zgodba o stari Emoni. Priča namreč, da ima Ljubljana svoj starodavni izvir in ni nikomur podrejena. V nadaljevanju Schönleben povzema Zosima, ki v opisu Alarikovega pohoda iz Panonije v Rim poroča, da so taborili v Emoni, ki jo je ustanovil Jazon, leži pa med Panonijo in Norikom (*Aemona vindicata* 1).

Schönleben, ki se opira tudi na druge antične avtorje, v svojem obsežnem delu *Caniolia antiqua et nova* dokaj podrobno in natančno povzame prigode

¹³ Vidmar, *Ljubljana kot novi Rim*.

¹⁴ Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*.

iz mita o Argonavtih, omenja preizkušnje, ki jih je Jazon uspešno prestal z Medejino pomočjo, na svoj in nov način pa opiše Jazonovo potovanje preko naših krajev. Antične vire dopolni in navede, da so iz Donave zavili navzgor po reki Savi, iz te pa pluli proti Nauportu, ki se mu ljudsko reče Vrhnika: »ad Istri sive Danubij ostia, ubi in mare provolvitur navigavit, eoq; adverso in Savum, a Savo in Nauportum progressus, tandem eo loco ubi nunc Hyperlabacum Germanis Oberlaybach, vulgo Verchnick, navem velut in porto applicuit; unde teste Plinio deinceps loco nomen remansit Nauportus.« (*Carniolia antiqua et nova* 11)

Imena, natančneje vlogi Nauporta in Emone oz. Ljubljane, se včasih prekrivata. V nadaljevanju Schönleben piše, kako so Argonavti nad močvirjem, ki ga omenja Strabon (Ljubljansko barje), ladjo morali del poti nositi po kopnem do Predjamskega gradu. Tega Schönleben primerno opiše in pristavi, da pripada plemiški družini Kobenzlov, pod njim pa teče reka (Lokva), ki danes (to je, že v Schönlebnovem času) ponikne v jami po gradom. Avtor zelo dobro ve in pozna potek ponikalnice in pravilno zapiše, da reka na drugi strani hribovja, v Vipavski dolini, spet priteče na dan, se pridruži Soči in se nato izlije v Jadransko morje, nedaleč od izvirov Timave, v Tržaškem zalivu, kakor so poročali že antični avtorji in tudi Apolonij.

Schönlebnova domneva in njegov opis se nam zdita, tudi v geografsko krajinskem in praktičnem – transportnem – pomenu, učinkovita in verjetna. Vsekakor »dobro najdena«. Dobro si je zamislil rečni in zemeljski prehod, ki ga tudi danes poznamo kot razvodnico med Jadranskim in Črnim morjem, občutljivi prehod pa se nahaja prav med Predjamo in Postojnsko jamo. Ker si je težko zamisliti, kako bi ladja s posadko, pa čeprav gre za čudežno ladjo, plula po reki ponikalnici pod zemljo, kakor se, kot vemo, odvija resnični tok Lokve, pod Nanosom, do izvira Frigida (Vipave), si je smeli bivši jezuit Schönleben, znan po imenitnih teoloških zagovorih Marijinega Brezmadežnega spočetja (praznik 8. decembra), zamislil – *si divinare licet* – da je rečni tok, ki je nekoč vodil med hribi v Vipavsko dolino, pozneje prekril potres. Nastale so hribovite gmote, ki so reko zasule in jo spremenile v podtalnico (pogorje Hrušice in Nanosa). To naj bi se zgodilo leta 1368. Gmote so sčasoma prerasli gozdovi, kot danes vidimo, reka (Lokva) pa teče pod zemljo.

Schönlebnova hipoteza je imenitna in ji pravzaprav nimamo kaj očitati. Na neki način je – *ante litteram* – izpovedala to, kar se je v naslednjih stoletjih odvijalo na komunikacijskem in družbenopolitičnem področju. Prvi odsek avtoceste so slovenske republiške oblasti v nekdanji federativni Jugoslaviji zgradile na poti med Vrhniko in Postojno (leta 1972). Krak so postopoma podaljševale, do Ljubljane in proti Jadranskemu morju na drugi strani. Niso je najprej zgradili med dvema velikima mestoma, Ljubljano in Zagrebom, kar bi prebivalec skupne države verjetno pričakoval. Pot Argonavtov in njena pripoved imata, kot se zdi, neki smisel, ki ni le arhaične vrste. A zadrega ostaja. Apolonij Rodoški ni prav dobro razlikoval Tržaškega zaliva od Kvarnerja. T.i. Brigijski otoki, ki plovejo od rta polotoka Istre in Liburnije, do Velebita, so po drugi varianti prav tako kraj

ključnega prehoda Argonavtov na Jadran in celo prizorišče, kot si ga je Apolonij zamislil, spopada Medejinega brata Apsirta z Jazonom, ki ga z Medeji nakano usmrti. Kolhijci naj bi na tem prostoru ostali in ustanovili več naselij, najbolj znano, ob prehodu med dvema pomembnima otokoma, Cresom in Lošinjem, pa so poimenovali po njihovem vodji, Apsoros, danes Osor. Celotno Kvarnersko otočje pa je dobilo mitsko ime *Apsyrtides*.

Argonavti z Jazonom in Medejo so svoje potovanje nadaljevali in na drugi strani Jadranskega morja zapluli po rečnem toku Eridana (reke Pad), da bi, kot pred letom po Savi, prišli do osrčja Alp in jih prečili. Čakala jih je še razmero-ma dolga pot in še en zagoneten prehod, ki Apoloniju ni bil prav jasen, a se je kljub temu trudil, da bi izpeljal to »urejevalno potovanje«; prehod, okrog katerega se, podobno kot v naših krajih (Piranski zaliv), odvijajo politične polemike, to pa je gradnja hitre železnice, ki naj poveže mesti Lyon in Torino (reki Rodan in Pad). Še en argonavtski prehod. Za naš del poti pa ostaja odprto, koliko smo, med Emono, Tržaško obalo in Kvarnerjem, spretni v oblikovanju prostorskih pripovedi.

BIBLIOGRAFIJA

- Boitani, Pietro et al., ur. *Il viaggio dell'anima*. Milano: Mondadori, 2007.
- Certeau de, Michel. *Iznajdba vsakdanjosti*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2007.
- Deželak Trojar, Monika. *Janez Ludvik Schönleben (1618 – 1681). Oris življenja in dela*. Apes Academicae. Ljubljana: ZRC SAZU, 2017.
- Edinger, F. Edward. *Jaz in arhetip. Individuacija in religijska funkcija psihe*. Claritas. Ljubljana: Študentska založba, 2004.
- Fučić, Branko. *Apsyrtides. Itinerario storico-culturale attraverso le isole di Cherso e Lussino*. Mali Lošinj: Ente comunale per il turismo Mali Losinj, 1995.
- Leroi-Gourhan, André. *Gib in beseda*. 2 zv. Ljubljana: Studia humanitatis, 1988.
- Kokole, Metoda et al., ur. *Mediterranean Myths from Classical Antiquity to the Eighteenth Century*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2006.
- Marinčič, Marko. »The Poetics of the Argonaut Journey: Shamanism, Sorcery and Art.« V: Kokole et al., 83–101.
- Paduano, Guido in Massimo Fusillo, ur. *Apollonio Rodio: Le Argonautiche*. Milan: Rizzoli, 1986.
- Šašel Kos, Marjeta. »A few remarks concerning the archaiologia of Nauportus and Emona: the Argonauts.« V: Kokole et al., *Mediterranean myths*, 13–20.
- Vidmar, Luka. *Ljubljana kot novi Rim: Akademija operozov in baročna Italija*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2013.

POVZETEK

Članek obravnava motiv potovanja, kakor nastopa že v prvih kulturnih formacijah v prazgodovini. Opozori na pomen naracije, s katero so miti in poetični opisi potovanj dobili svojo celotno formo. Dva temeljna modela motiva potovanja sta Homerjeva Odiseja

in starozavezni kanon Biblije. Članek obravnava ep Argonautika Apolonija Rodoškega iz dobe helenizma. Prikaže pa inovativno in drzno interpretacijo slovenskega baročnega pisca J.L. Schönlebnia iz 17. stoletja. Ta je na podlagi dveh grških avtorjev iz pozne antike (5. stoletje), Sozomena in Zosima, opisal, kako so Jazon in Argonavti ustanovili Emono leta 1222 pr. K., nato pa prišli do Jadrana po skritem rečnem prehodu mimo Predjame, po reki Vipavi in Soči.

SUMMARY

The Journey of the Argonauts and Their Passage From The Danube Region to the Adriatic According to J. L. Schönleben: Where Did They Turn at the Ljubljana Gate, to the Vipava Valley or to Kvarner?

The article deals with the motif of travelling as it appears in the earliest prehistoric cultural productions. Attention is directed at the importance of the narrative by which the myths and poetic descriptions of travel assumed their overall form. The two fundamental models of the travel motif are Homer's *Odyssey* and the Old Testament canon of the Bible. The article deals with the epic *Argonautics* by Apollonius of Rhodes from the Hellenistic era, highlighting an innovative and bold interpretation by the Slovenian Baroque writer J. L. Schönleben from the 17th century. Based on two Greek authors from late antiquity (5th century), Sozomen and Zosimus, he describes how Jason and the Argonauts founded Emona in 1222 BC and then reached the Adriatic by a hidden river passage running past Predjama, along the Vipava and Soča rivers.